

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/58743> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Brink, Yannick Nelson van den

Title: Voorlopige hechtenis in het Nederlandse jeugdstrafrecht : wet en praktijk in het licht van internationale en Europese kinder- en mensenrechten

Date: 2018-01-25

9.1 INLEIDING

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven hoe de voorlopige hechtenis is ingebed in de Nederlandse wet- en regelgeving (hoofdstuk 4) en op welke wijze de voorlopige hechtenis wordt toegepast in de Nederlandse jeugdstrafrechtspraktijk (hoofdstukken 5, 7 en 8). Duidelijk is geworden dat de voorlopige hechtenis – waaronder ook de schorsing onder voorwaarden – in de praktijk van het jeugdstrafrecht uiteenlopende functies kan vervullen. Dit beeld wordt bevestigd in de verschillende omschrijvingen die de respondenten – lees: de geïnterviewde rechters, officieren, advocaten en respondenten van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichtingen – desgevraagd geven van de functie van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraktijk.¹

Voortbouwend op de in de voorgaande hoofdstukken gepresenteerde bevindingen en de tijdens de interviews naar voren gebrachte functieomschrijvingen, worden in het onderhavige hoofdstuk zeven functies² van voorlopige hechtenis onderscheiden die een rol spelen in de jeugdstrafrechtspraktijk, te weten: de voorlopige hechtenis als strafvorderlijk dwangmiddel (par. 9.2), handhavingssignaal (par. 9.3), bestraffende reactie (par. 9.4), interventie ter bescherming van het welzijn van de minderjarige (par. 9.5), kader om een ‘diagnose’ te kunnen stellen (par. 9.6), kader voor ‘bijsturing’ van de minderjarige (par. 9.7) en – het geheel overziend – als instrument om de koers in de strafzaak mee uit te zetten (par. 9.8). Hierbij moet worden opgemerkt dat deze functies weliswaar in theorie van elkaar zijn te

1 Tijdens elk interview is de respondent de slotvraag gesteld of hij de functie van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraktijk zou willen omschrijven.

2 Met de term ‘functie’ wordt in dit hoofdstuk bedoeld op de werking die de voorlopige hechtenis heeft (of kan hebben) binnen de praktijk van het Nederlandse jeugdstrafrecht. Deze ‘werking’ kan worden gedefinieerd als de beoogde, dan wel feitelijke beweging die in gang wordt gezet met de toepassing van voorlopige hechtenis. Een ‘functie’ kan aldus een doel omvatten dat de besluitvormer welbewust nastreeft, maar ook een meer feitelijke werking die uitgaat van toepassing van voorlopige hechtenis binnen het jeugdstrafrechtssysteem. Een ‘functie’ staat nooit op zichzelf, maar heeft betrekking op de werking van een middel binnen een groter geheel. In dit hoofdstuk veronderstelt de term ‘functie’ dan ook dat de voorlopige hechtenis wordt beschouwd als een *onderdeel* van het jeugdstrafrechtssysteem. De beschreven functies van voorlopige hechtenis maken in feite inzichtelijk op welke wijzen de voorlopige hechtenis wordt gehanteerd en bijdraagt aan, en invloed uitoefent op de werking van het Nederlandse jeugdstrafrechtssysteem als geheel.

onderscheiden, maar in de praktijk nauw met elkaar kunnen samenhangen en deels kunnen overlappen. Voorts is het bij het lezen van dit hoofdstuk van belang om voor ogen te houden dat een bevel tot voorlopige hechtenis of een beslissing over de schorsing onder voorwaarden in de praktijk meerdere van de beschreven functies tegelijkertijd kan vervullen.

Opvallend is dat veruit de meeste van de onderscheiden functies van de voorlopige hechtenis van minderjarigen niet als zodanig zijn erkend in de wet. Deze functies kunnen daarom – aansluitend bij de gehanteerde terminologie in eerdere literatuur³ – worden aangeduid als ‘schaduwfuncties’.⁴ Veel van deze schaduwfuncties komen voort uit een ‘pedagogisch’ georiënteerde benadering van de voorlopige hechtenis. Deze ‘pedagogische schaduwfuncties’ hebben met elkaar gemeen dat de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden op enigerlei wijze wordt gebruikt als instrument ten gunste van – wat de rechter en/of andere professionele actoren beschouwen als – de belangen van de minderjarige en zijn ontwikkeling.⁵

Alvorens in te gaan op de schaduwfuncties van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraktijk, zal in de volgende paragraaf eerst de formele functie van voorlopige hechtenis als strafvorderlijk dwangmiddel worden uitgelicht.

9.2 VOORLOPIGE HECHTENIS ALS STRAFVORDERLIJK DWANGMIDDEL

Volgens de wet betreft de voorlopige hechtenis een strafvorderlijk dwangmiddel dat uitsluitend mag worden ingezet om de uit de gronden van artikel 67a, eerste en tweede lid Sv voortvloeiende strafvorderlijke doelstellingen te verwezenlijken. Dit houdt – kort gezegd – in dat de voorlopige hechtenis slechts mag worden toegepast om gedurende het strafproces te voorkomen dat de verdachte vlucht, de waarheidsvinding frustreert, recidiveert en/of dat zijn vrijlating maatschappelijke onrust veroorzaakt.⁶ Voorts

3 Zie Janssen, Van den Emster & Trotman (2013), die de term “schaduwdoelen” van voorlopige hechtenis hebben geïntroduceerd, waarmee zij verwijzen naar doelen van voorlopige hechtenis die in de commune strafrechtspraktijk een rol spelen, ondanks dat deze strikt genomen geen wettelijke basis hebben (zie hierover par. 5.4.2). Met deze term hebben zij willen uitdrukken dat “deze doelen [enerzijds] niet de primaire wettelijke doelen van de voorlopige hechtenis zijn, maar dat deze anderzijds ook weer niet uit de lucht zijn gegrepen” (p. 434). Nadien is deze term – in de context van de voorlopige hechtenis van minderjarigen – gebruikt door Van den Brink & Liefwaard (2014).

4 Met de term ‘schaduwfuncties’ wordt bedoeld op functies die de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden in de praktijk kunnen hebben, maar die afwijken van de formele c.q. wettelijke functie van voorlopige hechtenis als strafvorderlijk dwangmiddel.

5 Deze ‘pedagogische schaduwfuncties’ zijn beschreven in de paragrafen 9.4 tot en met 9.8.

6 Voorts is het sinds 1 januari 2015 in bepaalde – in artikel 67a, tweede lid, onder 4° jo. vierde lid Sv vermelde – gevallen mogelijk om een verdachte in bewaring te stellen in afwachting van een berechting volgens het snelrecht. Zie over de wettelijke gronden voor voorlopige hechtenis: paragraaf 4.4.2.3.

vloeit uit het subsidiariteitsbeginsel voort dat indien deze doelstellingen met minder ingrijpende middelen kunnen worden verwezenlijkt, deze middelen de voorkeur dienen te krijgen. Dit impliceert dat uit artikel 493, eerste lid Sv volgt dat de rechter in beginsel is gehouden om de voorlopige hechtenis van een minderjarige te schorsen onder bijzondere voorwaarden als hiermee de beoogde strafvorderlijke doelstellingen kunnen worden bereikt. Met andere woorden: slechts als deze doelstellingen niet door middel van een schorsing onder voorwaarden kunnen worden verwezenlijkt, is tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis (lees: niet-schorsen) gerechtvaardigd. Voorts volgt uit het doelgebonden karakter van de voorlopige hechtenis – in samenhang met het subsidiariteitsbeginsel – dat bijzondere voorwaarden die aan de schorsing worden verbonden slechts gerechtvaardigd kunnen zijn voor zover deze strekken tot verwezenlijking van de strafvorderlijke doelstellingen van het geschorste bevel tot voorlopige hechtenis.⁷

Ook in de jeugdstrafrechts*praktijk* vervullen de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden zonder meer een belangrijke functie als strafvorderlijk dwangmiddel. De officier van justitie en rechter baseren hun vordering c.q. bevel tot voorlopige hechtenis op gronden die zijn neergelegd in artikel 67a, eerste en tweede lid Sv. Dit brengt mee dat in beginsel aan elke vordering en elk bevel tot voorlopige hechtenis strafvorderlijke belangen en doelstellingen ten grondslag liggen. Voorts worden bijzondere schorsingsvoorwaarden door de rechter gebruikt om tegemoet te komen aan de strafvorderlijke belangen die ten grondslag liggen aan het onderliggende bevel tot voorlopige hechtenis. Zo komt het voor dat bijvoorbeeld een contactverbod met medeverdachten en getuigen als schorsingsvoorwaarde wordt gebruikt om collusiegevaar tegen te gaan of een avondklok als schorsingsvoorwaarde wordt opgenomen om het recidivegevaar te verkleinen.

Desalniettemin is in de voorgaande hoofdstukken duidelijk geworden dat de functie van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden zich in de jeugdstrafrechts*praktijk* niet beperkt tot die van strafvorderlijk dwangmiddel met een strikt doelgebonden karakter. Ondanks dat een bevel tot voorlopige hechtenis formeel altijd gebaseerd zal zijn op een strafvorderlijke grond uit artikel 67a, eerste en tweede lid Sv, kan de voorlopige hechtenis in jeugdstrafzaken in werkelijkheid ook andere functies vervullen. In de volgende paragrafen zal een aantal van deze 'schaduwfuncties' van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden worden uitgelicht. Voordat vanaf paragraaf 9.4 de 'pedagogische schaduwfuncties' aan de orde komen, wordt in de volgende paragraaf eerst kort aandacht besteed aan de schaduwfunctie van voorlopige hechtenis als handhavingssignaal naar de samenleving.

7 Zie hierover: paragraaf 4.3.4.

9.3 VOORLOPIGE HECHTENIS ALS HANDHAVINGSSIGNAAL

“Bij ernstigere feiten [is voorlopige hechtenis] ook een soort van handhavingssignaal naar de samenleving: ‘Maakt u geen zorgen, op de veiligheid wordt ook gelet. We leven hier in een rechtsstaat, ook op dat vlak’.”⁸

Uit het praktijkonderzoek komt naar voren dat officieren en rechters met het vorderen c.q. bevelen en ten uitvoer leggen (lees: niet schorsen) van de voorlopige hechtenis van een minderjarige verdachte soms ook beogen om een ‘handhavingssignaal’ af te geven naar de samenleving. Door toepassing van voorlopige hechtenis wordt duidelijk gemaakt aan de samenleving dat direct wordt gereageerd op ernstige wetsovertredingen en dat personen – waaronder ook minderjarigen – die zich daar (ogenschijnlijk) aan schuldig maken daarvan de consequenties zullen ondervinden. Hiermee kan toepassing van voorlopige hechtenis bijdragen aan het gevoel van veiligheid en rechtvaardigheid in de samenleving, het vertrouwen in de rechtsstaat en het voorkomen van eigenrichting. Ook kan van het handhavingssignaal dat met toepassing van voorlopige hechtenis wordt afgegeven een generaal preventieve werking uitgaan.

De functie van voorlopige hechtenis als handhavingssignaal kan in lijn liggen met de aan de grond van de ‘ernstig geschokte rechtsorde’ (artikel 67a, tweede lid, onder 1° Sv) ten grondslag liggende strafvorderlijke doelstelling om hangende het strafproces maatschappelijke onrust te voorkomen. Rechters en officieren die de op de samenleving gerichte handhavingssignaal van voorlopige hechtenis tijdens de interviews naar voren brengen, koppelen deze functie echter niet per definitie aan de genoemde grond voor voorlopige hechtenis. Het afgeven van een handhavingssignaal naar de samenleving lijkt als functie van voorlopige hechtenis min of meer los te staan van de formele, wettelijke gronden van voorlopige hechtenis en kan daarom worden beschouwd als een ‘schaduwfunctie’ van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraak.

9.4 VOORLOPIGE HECHTENIS ALS BESTRAFFENDE REACTIE

“Het is een voorschot op de straf. Dat is duidelijk. Dat kan je niet ontkennen, denk ik.”⁹

In voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat de voorlopige hechtenis, schorsing onder voorwaarden en straftoemeting in de praktijk nauw met elkaar zijn verweven. Zo is gebleken dat, zodra de voorlopige hechtenis van een minderjarige eenmaal is geschorst, de drempel voor de zittingsrechter zeer hoog is om een langere onvoorwaardelijke detentiestraf op te leggen dan de tijd die de minderjarige reeds heeft doorgebracht in voorarrest. Tege-

8 Interview rechter-commissaris K.

9 Interview raadkamerrechter C.

lijkertijd lijkt de periode die de minderjarige in voorarrest heeft gezeten vaak bepalend te zijn voor de duur van de onvoorwaardelijke jeugddetentie die, bij veroordeling, door de zittingsrechter wordt opgelegd. Dit betekent feitelijk dat de minderjarige zijn onvoorwaardelijke vrijheidsstraf reeds heeft uitgezeten in voorlopige hechtenis (vgl. art. 77i, derde lid Sr jo. art. 27 Sr). Deze onderlinge samenhang tussen voorlopige hechtenis en vrijheidsstraf kan in de praktijk tot gevolg hebben dat de rechter-commissaris of raadkamer, met name in ernstige zaken, terughoudend zal zijn met het in een vroeg stadium schorsen van de voorlopige hechtenis om zo de zittingsrechter de gelegenheid te geven om bij veroordeling van de minderjarige een (substantiële) onvoorwaardelijke vrijheidsstraf te kunnen opleggen. In die gevallen anticipeert de rechter-commissaris of raadkamer met de beslissing om de voorlopige hechtenis (nog) niet te schorsen en dus ten uitvoer te leggen in wezen op de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf die de zittingsrechter bij veroordeling naar verwachting zou willen opleggen.¹⁰ Hiermee krijgt de voorlopige hechtenis inherent een bestraffende functie.

Deze bestraffende functie van de voorlopige hechtenis lijkt evenwel haar basis te vinden in 'pedagogische' overwegingen. Zo menen verschillende geïnterviewde rechters-commissarissen, raadkamerrechters en officieren van justitie de rechtvaardiging van deze praktijk te kunnen vinden in de notie dat een directe vrijheidsbenemende reactie op delictgedrag van minderjarigen (lees: 'lik-op-stuk') vanuit pedagogisch oogpunt effectiever is. Ook uit interviews met raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen van de Raad voor de Kinderbescherming en jeugdreclasserders en gedragsdeskundigen van de jeugdreclassering komt naar voren dat zij in hun advisering over de schorsing meenemen dat, met name in ernstige zaken, met de tenuitvoerlegging van (lees: het niet-schorsen van) de voorlopige hechtenis direct een 'pedagogisch signaal' kan worden afgegeven richting de minderjarige dat zijn gedrag niet door de beugel kan en niet zonder consequenties blijft.

Voorts menen verschillende geïnterviewde rechters en officieren dat de huidige praktijk waarin de minderjarige zijn vrijheidsstraf de facto uitzit tijdens de voorlopige hechtenis minder schadelijk is voor de ontwikkeling van de minderjarige dan een praktijk waarin de minderjarige zijn proces in vrijheid mag afwachten, maar hij vervolgens – maanden later – alsnog wordt veroordeeld tot een vrijheidsbenemende straf, die hij dan nog moet uitzitten. Deze redenering wordt ook breed gedragen onder respondenten van de Raad, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichtingen, die de voorlopige hechtenis, schorsing onder voorwaarden en straf lijken te benaderen als onderdelen van een doorlopend hulpverleningstraject, hetgeen meebrengt dat de bij veroordeling op te leggen straf idealiter aansluit op het traject dat

10 De interactie tussen voorlopige hechtenis en straf heeft een soortgelijke weerslag op de wijze waarop de officier van justitie omgaat met het vorderen van voorlopige hechtenis, het bepalen van een standpunt over de schorsing en het formuleren van de strafeisen ten behoeve van de eindzitting. Zie paragraaf 8.2.

reeds in de voorfase van het strafproces is ingezet om zo de continuïteit van het traject te waarborgen. Dit zal in gevallen waarin het traject ten tijde van de strafzitting een ambulante vorm heeft – bijvoorbeeld in het kader van de schorsing van de voorlopige hechtenis – veelal betekenen dat zij het bij veroordeling opnieuw detineren van de minderjarige zullen beschouwen als een onwenselijke onderbreking van het lopende, (inmiddels) ambulante hulpverleningstraject.

Hoewel de wet enige samenhang tussen voorlopige hechtenis en straf erkent (vgl. artikel 67a, derde lid Sv en artikel 27 Sr), biedt de wet geen grondslag voor het gebruik van voorlopige hechtenis als bestraffende reactie. Integendeel, het gebruik van voorlopige hechtenis als vorm van bestraffing is volgens de wetgever niet verenigbaar met de onschuldpresumptie, een fundamenteel beginsel in het Nederlandse (jeugd)strafrecht.¹¹ Verschillende geïnterviewde rechters en vooral advocaten uiten zich (mede) om die reden kritisch over de bestraffende schaduwfunctie van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraktijk. Niettemin is in het onderhavige praktijkonderzoek naar voren gekomen dat de verwevenheid tussen voorlopige hechtenis en vrijheidsstraf diep is geworteld in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen, hetgeen tot uitdrukking komt in de werkwijzen van welhaast alle betrokken professionele actoren.

Voorts blijkt uit het praktijkonderzoek dat ook de bijzondere voorwaarden die aan de schorsing kunnen worden verbonden een bestraffende functie kunnen vervullen. De schorsing van de voorlopige hechtenis kan een kader bieden om, in lijn met de lik-op-stuk benadering, een stevig pakket aan (vrijheidsbeperkende) schorsingsvoorwaarden aan te wenden om de minderjarige verdachte onmiddellijk de consequenties van zijn delictgedrag te laten ondervinden en daarmee duidelijk ‘pedagogisch signaal’ af te geven. Ook deze praktijk vindt echter geen steun in de wet. De wetgever heeft in de Memorie van Toelichting bij de regeling van de schorsing onder voorwaarden in jeugdzaken zelfs expliciet overwogen dat het opleggen van overwegend bestraffende interventies, zoals een werkstraf of een lang en zwaar behandelprogramma, als bijzondere voorwaarden bij de schorsing van de voorlopige hechtenis van een minderjarige strijd oplevert met de onschuldpresumptie.¹² In de praktijk blijken echter ook schorsingsvoorwaarden die door de wetgever niet als (inherent) ‘overwegend bestraffend’ zijn bestemd en dus in beginsel toelaatbaar worden geacht – zoals de avondklok – wel degelijk een bestraffende schaduwfunctie te kunnen vervullen.

11 Zie paragrafen 4.2 en 4.3.3.

12 Zie: *Kamerstukken II* 2005-2006, 30 332, nr. 3, p. 14.

9.5 VOORLOPIGE HECHTENIS TER BESCHERMING VAN HET WELZIJN VAN DE MINDERJARIGE

“Wat we soms doen is dat we zeggen van ‘het delict is niet al te hevig, we geven de gevangenhouding voor veertien dagen af, zodat Jeugdzorg de gelegenheid heeft om binnen die veertien dagen een civiele plaatsing te regelen, (...) nu we de situatie hebben dat hij [de minderjarige, YB] niet naar huis kan’.”¹³

Uit het praktijkonderzoek is naar voren gekomen dat de voorlopige hechtenis van minderjarigen in de praktijk in uitzonderlijke gevallen wordt gebruikt als een crisisinterventie ter bescherming van het welzijn en de veiligheid van de minderjarige verdachte. Het betreft gevallen waarin het welzijn en de veiligheid van de minderjarige acuut en ernstig in de knel komen, bijvoorbeeld omdat er geen veilige en passende woon- of verblijfplaats beschikbaar is. Ook in dergelijke gevallen geldt weliswaar dat formeel aan de wettelijke criteria voor voorlopige hechtenis moet zijn voldaan, wil de rechter de voorlopige hechtenis kunnen bevelen. In de praktijk blijken sommige rechters evenwel bereid te zijn om in schrijnende gevallen soepeler om te gaan met de wettelijke criteria om de voorlopige hechtenis te kunnen bevelen en ten uitvoer te leggen, zodat de minderjarige in elk geval voor een korte tijd in een justitiële jeugdinstelling kan worden opgevangen en de hulpverlenende instanties (lees: de Raad voor de Kinderbescherming en Jeugdzorg) in die periode een civielrechtelijk traject kunnen starten en/of een geschikte verblijfplaats kunnen vinden.

Een voorbeeld van een dergelijk ‘schrijnend geval’ is de in een eerder hoofdstuk aangehaalde zaak van een 17-jarige verdachte met een IQ van 50, de emotionele vermogens van een 2-jarige en ernstige gedragsproblemen, die in voorlopige hechtenis was genomen op verdenking van brandstichting in zijn eigen kamer in een civiele jeugdhulpinstelling. Vanwege de ernst van zijn problematiek verbleef de minderjarige in een bijzondere zorggroep in een justitiële jeugdinstelling. Op het moment van de raadkamerzitting was geen van de door de gezinsvoogd benaderde jeugdhulpinstellingen bereid om de verdachte op te vangen. Ook kon de minderjarige niet terug naar huis. Hierdoor was het bevelen en tenuitvoerleggen van de voorlopige hechtenis voor de raadkamer de enige mogelijkheid om te waarborgen dat de minderjarige de benodigde zorg zou krijgen en te voorkomen dat hij op straat zou belanden. De raadkamer ging hiertoe over, doch met de uitdrukkelijke opdracht aan de hulpverlenende instanties om zo spoedig mogelijk een passend alternatief in het civielrechtelijke kader te vinden. Hierbij werd het bevel tot voorlopige hechtenis formeel gebaseerd op de recidivegrond, maar de voornaamste feitelijke reden voor het bevelen en tenuitvoerleggen van de voorlopige hechtenis was gelegen in de wens en noodzaak tot bescherming van een bijzonder kwetsbare minderjarige.¹⁴

13 Interview raadkamerrechter C.

14 Raadkamerzitting 19.

Deze zaak illustreert treffend hoe voorlopige hechtenis – ondanks dat de wet daarvoor als zodanig formeel geen grondslag biedt¹⁵ – in de praktijk van het jeugdstrafrecht de (schaduw)functie kan hebben van een crisisinterventie die in schrijnende gevallen, waarin alternatieven ontbreken, wordt ingezet voor de acute bescherming van het welzijn en de veiligheid van een minderjarige.

9.6 VOORLOPIGE HECHTENIS ALS KADER OM EEN ‘DIAGNOSE’ TE KUNNEN STELLEN

“Je moet weten *waarom* een jongere ineens dat gedrag vertoont. (...) Dat moet je meteen in kaart brengen. En dan is een schorsing natuurlijk prettig, omdat je hem kunt laten onderzoeken door een psycholoog of eventueel psychiatrisch. Dat kan je als schorsingsvoorwaarde opgeven. En dan kan je in kaart brengen wat er voor mogelijkheden zijn en dan kan je ook een adequate straf opleggen waar de jongere, de familie en de maatschappij bij gebaat is.”¹⁶

De voorlopige hechtenis kan in de praktijk ook fungeren als kader om een ‘diagnose’ te stellen van de problematiek van de minderjarige verdachte, waardoor de zittingsrechter bij de eindzitting goed geïnformeerd een beslissing kan nemen over de op te leggen sancties. Zo kan de voorlopige hechtenis een kader bieden voor het afnemen van een intramuraal persoonlijkheidsonderzoek. Ook de schorsing onder bijzondere voorwaarden wordt soms gebruikt om de minderjarige verdachte ambulant te laten onderzoeken door een psycholoog of psychiater. Daarnaast kan de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis, dan wel de schorsing onder voorwaarden ook zonder dergelijke persoonlijkheidsonderzoeken waardevolle informatie over de persoon van de verdachte opleveren voor de zittingsrechter. Tijdens het verblijf in de justitiële jeugdinrichting brengt de gedragsdeskundige van de justitiële jeugdinrichting informatie in kaart over de persoon van de minderjarige en zijn functioneren in de inrichting. Tijdens de schorsing is het de jeugdreclasserder die verslag uitbrengt over het functioneren van de minderjarige onder de gestelde schorsingsvoorwaarden. Vervolgens kan de Raad voor de Kinderbescherming deze informatie meenemen in het strafadvies ten behoeve van de zittingsrechter. Uit het onderhavige observatieonderzoek is gebleken dat sommige rechters-commissarissen en raadkamerrechters de schorsing onder voorwaarden zelfs bewust gebruiken om een beeld te krijgen van hoe de minderjarige functioneert in een dergelijk kader, zodat de zittingsrechter goed geïnformeerd een beslissing kan nemen over de geschiktheid en haalbaarheid van eventueel op te leggen voorwaardelijke straffen en/of maatregelen.

15 Vgl. paragraaf 4.4.2.3, onder F.

16 Interview raadkamerrechter I.

Volgens de wet is (de wenselijkheid van) het stellen van een ‘diagnose’ over de persoonlijke problematiek en het functioneren van een minderjarige verdachte als zodanig geen gerechtvaardigde grond voor voorlopige hechtenis. Wel is het denkbaar dat de recidivegrond toepassing van voorlopige hechtenis rechtvaardigt in gevallen waarin het vermoeden bestaat dat het delictgedrag voortvloeit uit bepaalde persoonlijke problematiek bij de minderjarige die nog onderzocht moet worden, waardoor nog niet duidelijk is wat nodig is om het delictgedrag te stoppen. Tegelijkertijd is het doel van de beoogde ‘diagnose’ niet primair gericht op het voorkomen dat de verdachte hangende het strafproces recidiveert, doch veeleer op het verzamelen van informatie over de persoon van de minderjarige waardoor de zittingsrechter na veroordeling een passende sanctietoemettingsbeslissing kan nemen. Hiermee betreft het faciliteren van het stellen van een ‘diagnose’ een schaduwfunctie van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden die moet worden onderscheiden van de voorlopige hechtenis en de schorsing als strafvorderlijk dwangmiddel dat wordt ingezet om acuut recidivegevaar af te wenden. De ‘diagnosticerende functie’ van voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden staat immers vooral ten dienste van het – via een passende sanctieoplegging – voorkomen van recidive op de langere termijn.

9.7 VOORLOPIGE HECHTENIS ALS KADER VOOR ‘BIJSTURING’ VAN DE MINDERJARIGE

“Ik zou [voorlopige hechtenis en de schorsing] eigenlijk nog het meest willen typeren als een ‘bijsturingsinstrument’ (...) een instrument om in te grijpen, zodanig dat er weer allerlei dingen worden geregeld om te zorgen dat het leven [van de minderjarige] weer een beetje op orde komt.”¹⁷

Een belangrijke functie van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden in de jeugdstrafrechtspraktijk betreft het bieden van een kader voor “bijsturing” van de minderjarige. Door toepassing van voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden kan in het jeugdstrafrechtelijke kader vroegtijdig een hulpverleningstraject worden gestart dat strekt tot (her)opvoeding, gedragsbeïnvloeding en het stimuleren van een positieve ontwikkeling van de minderjarige op verschillende leefgebieden, waarmee uiteindelijk wordt beoogd te voorkomen dat de minderjarige in de toekomst zal recidiveren. Zo kan de voorlopige hechtenis worden gebruikt om de minderjarige verdachte tijdelijk uit zijn problematische leefomgeving te halen en te laten stabiliseren in de vaste structuur van het regime van de justitiële jeugdinrichting, alwaar hij deelneemt aan een pedagogisch dagprogramma. De jeugdreclassering kan deze periode gebruiken om een schorsingsplan op te stellen om het ingezette hulpverleningstraject naar ver-

17 Interview raadkamerrechter S.

loop van tijd ambulante te kunnen voortzetten in het kader van de schorsing onder voorwaarden.

Een ander scenario is dat de rechter-commissaris de voorlopige hechtenis beveelt en vervolgens direct schorst, waardoor de minderjarige niet in een justitiële jeugdinrichting terecht komt, maar wel van meet af aan is gehouden zich te conformeren aan de bijzondere voorwaarden die aan de schorsing worden verbonden.¹⁸ Schorsingsvoorwaarden worden in de praktijk onder meer gebruikt als instrumenten om, mede op basis van het advies van de Raad voor de Kinderbescherming en/of de jeugdreclassering, een hulpverleningstraject op te starten dat strekt tot bijsturing van het gedrag en de ontwikkeling van de minderjarige. Sommige rechters (en officieren) blijken bereid te zijn om in gevallen waarin zij menen dat de minderjarige dringend behoefte heeft aan bijsturing, soepel om te gaan met de criteria voor het bevelen (of vorderen) van voorlopige hechtenis om hiermee de schorsing onder voorwaarden mogelijk te maken en een vroegtijdige start van een ambulante hulpverleningstraject te faciliteren. Een dergelijk traject kan, als de minderjarige uiteindelijk door de zittingsrechter wordt veroordeeld, eventueel worden voortgezet in het kader van een voorwaardelijke straf of maatregel, waarmee zowel een vroegtijdige start als een zekere mate van continuïteit van het hulpverleningstraject kan worden gerealiseerd.

De wet biedt geen expliciete grondslag voor het gebruik van voorlopige hechtenis om een minderjarige tijdelijk uit zijn problematische leefomgeving te halen en/of vroegtijdig een hulpverleningstraject te kunnen starten ter bijsturing van het gedrag en de ontwikkeling van de minderjarige. De wetgever heeft zich in het verleden zelfs al eens expliciet uitgesproken tegen het opnemen van een zelfstandige grond in de wet die het mogelijk zou maken om “in het belang van de minderjarige” voorlopige hechtenis te bevelen om zo een minderjarige verdachte “direct uit zijn milieu te onttrekken en op een geschikte plaats onder te brengen”.¹⁹ In de huidige praktijk wordt de rechtvaardiging voor de bijsturingsfunctie van voorlopige hechtenis doorgaans gezocht in de recidivegrond ex artikel 67a, tweede lid, onder 2° of 3° Sv, op basis van de gedachte dat het starten van een bijsturend hulpverleningstraject nodig wordt geacht om recidive te voorkomen. Tegelijkertijd is duidelijk dat met het gebruik van voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden als bijsturingsinstrumenten om een hulpverleningstraject in gang te zetten niet enkel wordt beoogd om acuut recidivegevaar af te wenden ter overbrugging van de periode tot aan de strafzitting (lees: de eigenlijke dwangmiddelfunctie van voorlopige hechtenis, zoals gerechtvaardigd op basis van de wettelijke recidivegrond). Ook wordt beoogd om een structurele positieve gedragsverandering en ontwikkeling van de minderjarige te realiseren, waarmee ook op de langere termijn recidive wordt voorkomen.

18 Ervan uitgaande dat de minderjarige instemt met de schorsingsvoorwaarden ex artikel 493, zesde lid Sv.

19 *Kamerstukken II 1955-1956*, 4141, nr. 3, p. 15. Zie: paragraaf 4.4.2.3, onder F.

Met het hulpverleningstraject wordt in feite reeds over de strafzitting heen gekeken.

Op het niveau van de tenuitvoerlegging biedt de wet wel een expliciete grondslag om de voorlopige hechtenis aan te wenden voor (her)opvoeding en re-integratie van de minderjarige. Als een minderjarige eenmaal op basis van een op artikel 67 en 67a Sv gegrond bevel tot voorlopige hechtenis in een justitiële jeugdinrichting is geplaatst, schrijft artikel 2, tweede lid Bjj voor dat – met handhaving van het karakter van de voorlopige hechtenis – het verblijf aldaar wordt aangewend voor de opvoeding van de minderjarige en zoveel mogelijk dienstbaar wordt gemaakt aan de voorbereiding op diens terugkeer in de maatschappij. Uit de interviews met de respondenten die werkzaam zijn in justitiële jeugdinrichtingen komt naar voren dat de tenuitvoerlegging van voorlopige hechtenis van minderjarigen in de praktijk geschiedt binnen een pedagogisch georiënteerd regime, waarin de nadruk ligt op het bieden van structuur en het aanleren van basisvaardigheden. Er wordt door geïnterviewde gedragsdeskundigen uit justitiële jeugdinrichtingen op gewezen dat het verblijf in voorlopige hechtenis idealiter zou moeten fungeren als startpunt van een hulpverleningstraject dat naar verloop van tijd ambulante wordt voortgezet – bijvoorbeeld in het kader van de schorsing onder voorwaarden – en als doel heeft dat de minderjarige zich positief ontwikkelt en niet zal recidiveren, maar dat in de praktijk een gebrekkige informatie-uitwisseling en afstemming tussen de ketenpartners (lees: justitiële jeugdinrichting, Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en gemeenten) nog wel eens in de weg staan aan het realiseren van een dergelijke trajectbenadering.

Voorts biedt artikel 493, zesde lid Sv jo. artikel 27, eerste lid BTJ de rechter-commissaris en raadkamer een expliciete grondslag om in jeugdzaken gedragsbeïnvloedende bijzondere voorwaarden aan de schorsing van de voorlopige hechtenis te verbinden. In de toelichting op de laatstgenoemde bepaling stelt de wetgever dat hiermee wordt beoogd te voorzien in de behoefte aan een duidelijke wettelijke grondslag om in de fase van de voorlopige hechtenis, vooruitlopend op een veroordeling door de rechter, alvast te kunnen starten met een vorm van gedragsbeïnvloeding, hetgeen volgens de wetgever aansluit bij de pedagogische, op (her)opvoeding gerichte aanpak in het Nederlandse jeugdstrafrecht.²⁰ Vanuit juridisch-dogmatisch perspectief is de ratio van de schorsing onder voorwaarden daarentegen gelegen in het bieden van een minder ingrijpend alternatief voor voorlopige hechtenis, hetgeen meebrengt dat bijzondere voorwaarden enkel gerechtvaardigd zijn als deze strekken tot verwezenlijking van de doelstellingen die voortvloeien uit de gronden van het onderliggende bevel tot voorlopige hechtenis. Door gedragsbeïnvloeding als een min of meer zelfstandige grondslag c.q. doelstelling voor het verbinden van bijzondere voorwaarden aan een schorsing te introduceren, lijkt de wetgever dan ook (enigszins) weg te bewegen van

20 *Kamerstukken II 2005-2006*, 30 332, nr. 3, p. 14. Zie paragraaf 4.5.2.

de juridisch-dogmatische rechtvaardiging van het stellen van voorwaarden in het kader van de schorsing van de voorlopige hechtenis.²¹

Eenzelfde fenomeen is zichtbaar in de jeugdstrafrechtspraktijk, waarin de schorsing onder voorwaarden doorgaans – ongeacht de onderliggende gronden van het bevel tot voorlopige hechtenis – een sterk ‘pedagogisch’ c.q. ‘hulpverlenend’ karakter heeft. Zoals in de voorgaande hoofdstukken is beschreven, lijkt de schorsing in jeugdzaken door sommige rechters – al dan niet ingegeven door de adviezen van de Raad en/of de jeugdreclassering – te worden gebruikt als een min of meer zelfstandig kader voor interventies (lees: bijzondere voorwaarden) die primair strekken tot het verwezenlijken van pedagogische- c.q. hulpverleningsdoelstellingen ter bijsturing van het gedrag en de ontwikkeling van de minderjarige. Dit wordt nog eens versterkt op uitvoeringsniveau, doordat de jeugdreclassering die de minderjarige begeleidt gedurende de schorsing veel vrijheid heeft om hier naar eigen inzicht invulling aan te geven, waarbij niet zozeer het juridisch-dogmatische perspectief, doch veeleer het hulpverleningsperspectief leidend zal zijn. Hierbij krijgt het onderliggende bevel tot voorlopige hechtenis vooral de functie van ‘stok achter de deur’ om de minderjarige ertoe aan te zetten om gedurende de schorsing goed mee te werken met de hulpverlening die in dat kader wordt geboden.

9.8 VOORLOPIGE HECHTENIS ZET DE TOON IN DE JEUGDSTRAFZAAK

“Ja, nou je zet de tendens hè... dat is de functie [van voorlopige hechtenis]. Je zet de tendens wat er met de strafzaak gaat gebeuren. Dus het is ongelooflijk belangrijk.”²²

Het voorgaande overziend, is gebleken dat de functie van voorlopige hechtenis in de jeugdstrafrechtspraktijk niet beperkt blijft tot de wettelijke functie van strafvorderlijk dwangmiddel dat er puur op is gericht om de periode tot aan de strafzitting op een verantwoorde wijze te overbruggen. Integendeel, met de beslissing van de officier van justitie over het al dan niet vorderen van de voorlopige hechtenis en de daarop volgende beslissing(en) van de rechter-commissaris en later de raadkamer over het al dan niet bevelen van de voorlopige hechtenis en de eventuele schorsing daarvan, wordt de toon (“de tendens”) gezet voor de rest van de strafzaak. In feite wordt hiermee de koers bepaald. Gesteld kan worden dat de strafrechtelijke reactie op ernstige strafbare feiten – waaronder de rechtshandhavende, bestraffende en hulp-

21 Zie ook: Uit Beijerse 2009, p. 316-319.

22 Interview raadkamerrechter I.

verlenende componenten daarvan²³ – in de jeugdstrafrechtspraktijk voor een belangrijk deel vorm krijgt in het kader van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden.

De koersbepalende functie van beslissingen in het kader van de voorlopige hechtenis en de schorsing onder voorwaarden brengt een grote verantwoordelijkheid met zich voor alle professionele actoren die hier invloed op uitoefenen. Dit geldt dus niet alleen voor de officier van justitie, rechter-commissaris en raadkamer, maar – met inachtneming van hun eigen rol – ook voor de advocaat van de minderjarige verdachte en de betrokken professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichting. Zoals in het voorgaande hoofdstuk is geconstateerd, kan elke beslissing van een actor en elke interactie tussen actoren in de voorfase van het strafproces, die – direct of indirect – van invloed is op de toepassing van voorlopige hechtenis of de schorsing onder voorwaarden, gevolgen hebben voor de uiteindelijke afdoening van de strafzaak, waaronder ook de daarmee gepaard gaande consequenties voor bijvoorbeeld de justitiële documentatie en het verkrijgen van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG). Hiermee kunnen keuzes en beslissingen van de actoren in de voorlopige hechtenispraktijk niet alleen op de korte termijn, maar ook op de langere termijn een grote impact hebben op het leven van de minderjarige en zijn ouders.

De koersbepalende functie van beslissingen in het kader van de voorlopige hechtenis voor het verdere verloop van de strafzaak onderstreept nog maar eens het belang van een sterke rechtspositie van minderjarige verdachten in de voorfase van het strafproces, waarmee de minderjarige wordt beschermd tegen onrechtmatige en willekeurige toepassing van voorlopige hechtenis. In het concluderende hoofdstuk zal worden gezien in hoeverre deze rechtsbescherming in de Nederlandse wet en praktijk voldoet aan de eisen die daaraan worden gesteld door het internationale en Europese kader van kinder- en mensenrechten.

23 Vgl. respectievelijk de functies van voorlopige hechtenis als handhavingssignaal (par. 9.3) en als bestraffende reactie (par. 9.4). Voorts kunnen de functies van voorlopige hechtenis als interventie ter bescherming van de minderjarige (par. 9.5), als kader om een 'diagnose' te kunnen stellen van de behoeften van de minderjarige (par. 9.6) en als kader voor bijsturing van het gedrag en de ontwikkeling van de minderjarige (par. 9.7) worden beschouwd als onderdelen van de 'hulpverlenende' component van de strafrechtelijke reactie.

